

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΔΑΓΜΕΝΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

A1. (Μετάφραση)

Και αυτά, επειδή η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα. δηλαδή η ευχαρίστηση είναι εκείνη για την οποία κάνουμε τις τιποτένιες πράξεις, ενώ το δυσάρεστο συναίσθημα είναι εκείνο εξαιτίας του οποίου μένουμε μακριά από τα αισθητικώς ωραία πράγματα. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε διαπαιδαγωγηθεί από την πιο μικρή ηλικία, όπως λέει ο Πλάτωνας, με τέτοιο τρόπο, ώστε να δοκιμάζουμε ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα με αυτά που πρέπει. πραγματικά αυτή είναι η σωστή παιδεία. Πρέπει όμως όχι μόνο να μιλήσουμε έτσι, ότι είναι έξη, αλλά τι λογής έξη. Πρέπει λοιπόν να ειπωθεί ότι κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο καλή κατάστασή του και το βοηθά να εκτελέσει με τον σωστό τρόπο το έργο του, αυτό που είναι προορισμένο γι' αυτό, όπως για παράδειγμα η αρετή του ματιού κάνει και το μάτι αξιόλογο και το έργο αυτού γιατί με την αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια η αρετή του αλόγου κάνει το άλογο αξιόλογο και ικανό να καλπάζει και να μεταφέρει τον αναβάτη και να αντιμετωπίζει τους εχθρούς. Αν αυτό έτσι είναι σε όλα τα πράγματα, και η αρετή του ανθρώπου μπορεί να είναι η συνήθεια από την οποία ο άνθρωπος γίνεται ενάρετος και από την οποία θα εκτελέσει με σωστό τρόπο το έργο του.

B1.

Ο Αριστοτέλης διατυπώνει τη θέση ότι τα ευχάριστα ή δυσάρεστα συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις μας αποτελούν το κριτήριο ότι έχουν διαμορφωθεί μέσα μας τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Όταν λοιπόν κάνουμε ενάρετες πράξεις και εξαιτίας αυτών αισθανόμαστε ευχαρίστηση, αυτό σημαίνει ότι η αρετή αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό μας. Γι αυτό η τέτοιου είδους ηδονή αποτελεί αγαθό για το οποίο δεν πρέπει να αδιαφορούμε. Άλλωστε αυτή είναι και η επιβράβευση για τις ηθικές πράξεις μας. Από την άλλη, η λύπη που αισθανόμαστε, όταν πράττουμε ενάρετα, αποδεικνύει ότι δεν έχουμε κάνει κτήμα μας την αρετή, δεν είμαστε ενάρετοι, αλλά ακόλαστοι. Για να αποδείξει τη θέση αυτή ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί τα ακόλουθα παραδείγματα: **1ο παράδειγμα** («ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος ... ἀκόλαστος»): αν κάποιος κρατιέται μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα, τότε έχει αποκτήσει ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι σόφρων, ενώ αν σε κάποιον η αποχή αυτή προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα, τότε έχει διαμορφώσει ένα άλλο μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι ακόλαστος. Επομένως, δεν αρκεί να απέχει κανείς από τις σωματικές ηδονές για να χαρακτηρίζεται σόφρων. Τον χαρακτηρισμό αυτόν τον δικαιούται μόνο εάν η αποχή αυτή του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα. Για να γίνει πιο κατανοητό το παράδειγμα, καλό είναι να διευκρινιστούν τα εξής: «**ήδονή**»: είναι το ευχάριστο συναίσθημα, η ηθική ικανοποίηση, η ανώτερη ηδονή που ολοκληρώνει τον άνθρωπο και δεν προκαλείται από σωματικό ερέθισμα. Για το ευχάριστο συναίσθημα που προκαλείται από σωματικό ερέθισμα, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον όρο

«σωματικά ἡδοναί», ὅταν ὁ Ἀριστοτέλης μιλά γιὰ ἀποχή ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἡδονές («ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν»), δὲν ἐννοεῖ τὴν πλήρη ἀποχή ἀπὸ αὐτές, ἀλλὰ τὴν ἀποχή ἀπὸ τὶς υπερβολικὲς σωματικὲς ἡδονές, τὴν ἔμμετρη ἀπόλαυσή τους. Ἡ πλήρης ἀποχή εἶναι κατὰ τὸ φιλόσοφο κακία καὶ ἀναίσθητος αὐτὸς ποὺ ἀπέχει πλήρως ἀπὸ αὐτές. «κλύπη»: εἶναι τὸ δυσάρεστο συναίσθημα, «σῶφρων»: εἶναι αὐτὸς ποὺ χρησιμοποιοῖ τὴ σκέψη τοῦ ὥστε νὰ ἐνεργεῖ σωστά, ὁ ἐγκρατής, αὐτὸς ποὺ τηρεῖ τὸ μέτρο. Ἡ ἀποχή ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἡδονές τοῦ προκαλεῖ εὐχάριστα συναισθήματα, γιὰτί μπορεῖ καὶ ἐπιβάλλεται πάνω σ' αὐτές καὶ ἀποδεικνύει στὸν εαυτὸ τοῦ τὴν ἰσχυρὴ τοῦ θέληση, «ἀκόλαστος»: εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὶς σωματικὲς ἡδονές, ἐπιβάλλεται πάνω σ' αὐτές, ἀλλὰ ἡ ἀποχή αὐτὴ τοῦ δημιουργεῖ δυσάρεστα συναισθήματα. Λυπάται, ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ κανοποιήσῃ τὶς ἐπιθυμίες τοῦ γιὰ ἀπόλαυση τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. **2ο παράδειγμα** («καὶ ὁ μὲν ὑπομένων ... δειλός»): ἀν κάποιος υπομένει τοὺς κινδύνους τῆς μάχης ἢ τὶς ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς καὶ αὐτὸ τοῦ προκαλεῖ εὐχάριστα ἢ τουλάχιστον ὄχι δυσάρεστα συναισθήματα, τότε ἔχει ἀποκτήσῃ ἓνα μόνιμο στοιχεῖο τοῦ χαρακτήρα τοῦ καὶ εἶναι ἀνδρείος. Ἀν ὅμως υπομένει τοὺς κινδύνους μὲ δυσἀρέσκεια, τότε ἔχει διαμορφώσῃ ἓνα ἄλλο μόνιμο στοιχεῖο τοῦ χαρακτήρα τοῦ καὶ εἶναι δειλός. Ἀς διευκρινίσουμε τώρα τοὺς ἐξῆς ὅρους: «ἀνδρείος»: αἰσθάνεται ἰκανοποίηση, χαρὰ, ὅταν ἀντιμετωπίζει τὰ δεινά. Αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι δὲ νιώθει τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ ἐπιβάλλεται πάνω σ' αὐτὸ καὶ τὸ ξεπερνᾷ καὶ αὐτὸ εἶναι στοιχεῖο τῆς ἀρετῆς, «δειλός»: λυπάται, ὅταν βρίσκεται ἀντιμέτωπος μὲ τὶς δυσκολίες, καὶ νιώθει υπερβολικὸ φόβο στὴν ἀντιμέτωπιση τῶν κινδύνων. Ὁ φόβος τοῦ υπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ μέτρου καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ξεπεράσῃ. Αὐτὸ εἶναι στοιχεῖο τῆς κακίας.

B2.

α. Προκειμένου νὰ προσδιοριστῇ τὸ περιεχόμενο τοῦ ὅρου «ἀρετή», ὅπως ἔχει διδάξῃ σὲ ἄλλο ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλης, πρέπει νὰ καθοριστῇ: α) τὸ **προσεχές** γένος τῆς (genus proximum), δηλαδή τὸ πλησιέστερο σύνολο στὸ ὁποῖο ἐντάσσεται καὶ β) ἡ **ειδοποιὸς διαφορὰ** τῆς (specifica differentia), δηλαδή τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ ἀρετὴ διακρίνεται ἀπὸ τὶς ὁμογενεῖς τῆς ἐννοίες. Ἐτσι, γιὰ νὰ φτάσῃ στὸν καθορισμὸ τοῦ προσεχοῦς γένους ἀναφέρει ὅτι ἡ ἀρετὴ ἀνήκει στα «ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις». Οἱ θετικὲς συνέπειες τῆς ἀρετῆς στὸ χαρακτήρα καὶ στὸ ἔργο ὅλων τῶν ὄντων, ποὺ τὴ διαφοροποιοῦν ποιοτικὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἕξεις, υπογραμμίζονται μὲ τὴν ἐπαναλαμβανόμενη χρῆση τοῦ ἐπιρρήματος «εὖ» καὶ τοῦ ἐπιθέτου «ἀγαθός».

Σκόπιμο κρίνεται σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν ἐννοία μὲ τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ὁ ὅρος «ἀρετή». Ὁ Ἀριστοτέλης δὲν τῆς ἀποδίδει καθαρὰ ἠθικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ τὴ θεωρεῖ ὡς ὁποιαδήποτε θετικὴ ἰκανότητα ἢ ιδιότητα ποὺ ὑπάρχει σὲ μεγάλο βαθμὸ. Συνώνυμά τῆς μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἡ ὑπεροχὴ, ἡ ἀνωτερότητα, τὸ προτέρημα.

Τὸ προσεχές γένος τῆς ἀρετῆς εἶναι οἱ ἕξεις - δηλαδή ὁ χαρακτήρας ποὺ διαμορφώνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν στάση ποὺ ἐπιλέγει ἀπέναντι στα πάθη εἶναι

αποτελεσμα επαναλαμβανόμενων ενεργειών και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Άρα δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές έξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες έξεις. Ως έξεις λοιπόν θεωρούνται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα που αποκτώνται ύστερα από επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Ωστόσο η επανάληψη δεν αφορά μόνο στις καλές και ενάρετες πράξεις αλλά και στις αντίθετές τους. Για τον Αριστοτέλη, λοιπόν, η ειδοποιός διαφορά που κάνει μια έξη αρετή είναι:

α) να κάνει κάθε πράγμα που την έχει («αυτό»), είτε αυτό είναι άνθρωπος είτε ζώο είτε πράγμα, να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του και

β) να το βοηθά να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένο από τη φύση.

Έργον: βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ή φύσις οὐδέν ποιεῖ μάτην». Αυτό σημαίνει ότι η φύσις ανέθεσε κατά τον Αριστοτέλη σε καθετί σ'αυτόν τον κόσμο ένα έργον, έναν συγκεκριμένο προορισμό. Υπάρχει λοιπόν έργο του οφθαλμού, έργο του ίππου, έργο του ανθρώπου, έργο του χεριού και έργο του ποδιού. Και στον Πλάτωνα διαβάζουμε «ὄφθαλμῶν... ἔστι τι ἔργον;», «δοκεῖ τι σοι εἶναι ἵππου ἔργον;». Αλλού στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το έργο που επιτελεί ο κάθε επιμέρους «τεχνίτης» (αθλητής, αγαλαματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το έργον του ανθρώπου (που είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου»).

β. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η αρετή είναι μια έξη και αυτή «αὐτὸ τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσι», δηλαδή κάνει και το ίδιο το πράγμα να φτάσει στην καλύτερη μορφή του αλλά και το βοηθά να εκτελέσει με το πιο σωστό τρόπο το έργο του, δηλαδή αυτό που είναι προορισμένο από τη φύση να επιτελέσει. Στην έννοια «ἐπιτελῶν» υπάρχει η έννοια **τέλος** και εντελέχεια, έναν από τους βασικούς όρους της αριστοτελικής φιλοσοφίας. Τέλος είναι κατά τον Αριστοτέλη ο λόγος για τον οποίο δημιουργήθηκε κάθε ον και η εντελέχεια είναι η εκπλήρωση του τελικού στόχου, του σκοπού, η ανώτατη φάση εξέλιξης του όντος, η τελειώσή του, που συμπίπτει με τον λόγο για τον οποίο είναι πλασμένο

B3 ΕΙΣΑΓΩΓΗ Σχολικού Βιβλίου

Σελ. 14: «Εἴκοσι χρόνια ... αν είναι να σωθεί η αλήθεια;»

B4

σχεδόν: ἀπεχόμενοι

αχάριστος: χαίρων

ασήμαντος: σημεῖον

ενδεής: δεῖ

πρόφαση: φησίν

διαμονή: μένειν

άρτιος: ἀρετή
τελεσίδικος: αποτελεί
δημαγωγός: ἤχθαι
καταδρομικό: δραμεῖν

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Γ1. (Μετάφραση Αδίδακτου)

Στρατιώτες των Αθηναίων και των άλλων συμμάχων, ο μελλοντικός αγώνας για τη σωτηρία και την πατρίδα θα είναι κοινός για τον καθένα όχι λιγότερο ή περισσότερο απ' ό,τι για τους εχθρούς. Γιατί, αν νικήσουμε ή επικρατήσουμε τώρα με τα πλοία, είναι δυνατόν σε κάποιον να δει τη δική του πόλη, η οποία κάπου υπάρχει. Δεν πρέπει να στεναχωριόμαστε ούτε να παθαίνουμε αυτό ακριβώς, το οποίο παθαίνουν οι πιο άπειροι από τους ανθρώπους, οι οποίοι, αφού απέτυχαν ή νικήθηκαν στους πρώτους αγώνες έπειτα διαρκώς προσδοκούν ή αναμένουν με φόβο παρόμοιες συμφορές. Αλλά όσοι από τους Αθηναίους είστε παρόντες, οι οποίοι είστε έμπειροι ήδη πολλών πολέμων, και όσοι από τους συμμάχους, οι οποίοι πάντοτε εκστρατεύετε μαζί (μας), θυμηθείτε τους παραλογισμούς του πολέμου.

(ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Η χρήση α' πληθυντικού προσώπου στη φράση: **ἀθυμεῖν δὲ οὐ χρὴ οὐδὲ πάσχειν**: Δεν πρέπει να στεναχωριόμαστε ούτε να παθαίνουμε, προτιμήθηκε καθ' ἑξῆς στη μετάφρασή μας επειδή προηγείται το ἦν γὰρ κρατήσωμεν (α' πληθ.) νῦν ταῖς ναυσίν, αν και μπορεί να αποδοθεί και με β' πληθυντικό.)

Γ2.

ἀγών → ἀγῶνας
ναυσίν → ναῦ
ὄπερ → αἷσπερ
πρώτοις → προτέροις
σφαλέντες → σφαλεῖσι,
κρατήσωμεν → κράτει
ἐπιδεῖν → ἐφορᾶν
πάσχειν → πείσεται
ἔχουσιν → σχοίην-σχοῖμι
μνήσθητε → ἐμνήσθησαν

Γ3α.

στρατιῶται → ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στον ὄρο ἄνδρες.
τω → δοτική προσωπική στο απρόσωπο ἔστι, από την οποία προκύπτει το υποκείμενο του απαρεμφάτου ἐπιδεῖν
ἀθυμεῖν → τελικό απαρέμφατο υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα χρὴ
τῶν ἀνθρώπων → ετερόπτωτος προσδιορισμός στον ὄρο ἀπειρότατοι ως γενική διαιρετική.

ταῖς ξυμφοραῖς → δοτική αντικειμενική στο ὁμοίαν
τῶν παραλόγων → αντικείμενο στο μνήσθητε

Γ3β.

Νικίας εἶπεν ὅτι, εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) τοῖς ναυσίν, εἴη τῷ τήν ὑπάρχουσαν
που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν. (με ειδική πρόταση)

Νικίας εἶπεν, εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) τοῖς ναυσίν, εἶναι τῷ τήν ὑπάρχουσαν
που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν. (με ειδικό απαρέμφατο)

Σ.Ε.Φ.Α.